

KRIGARNA SOM BLEV STADSBOR

Lunds första aristokrati under sen vikingatid (990-1080)

av

Kenth Hansen

Lunds Universitet
Institutionen för arkeologi
och antikens historia
ARKA12
Examinator: Jan Apel
Handledare: Martin Hansson
Datum: 16-17 maj 2013

Abstract

Hansen, K. 2013. Krigarna som blev stadsbor. Lunds första aristokrati under sen vikingatid (990-1080). (The warriors that became town-dwellers. The first aristocracy of Lund during the late Viking age (990-1080))

The development from a Viking age to a medieval aristocracy in Lund was identified and described during the town's first century, 990-1080. Lund was established by the new Danish realm in South-western Scania prior to the turn of the millennium. The aristocracy was mainly comprised by warriors in the king's retinue. It is argued that these warriors were garrisoned in a ring fortress in the town's centre. Some decades into the 11th century the transformation into an urban town commenced. The aristocracy served the royal administration and inhabited manors in the town. From the mid-century, while the town became more densely populated, the aristocracy retained its large grounds while adding private wooden churches to their manors. With this, the urban aristocracy had started to adapt to a medieval lifestyle based on a Christian ideology.

Key words: Lund, aristocracy, late Viking age, ring fortress, private church.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
<i>Syfte</i>	1
<i>Teori</i>	1
<i>Frågeställning</i>	2
<i>Metod, källor och avgränsning</i>	2
<i>Bakgrund</i>	3
ARKEOLOGISKA SPÅR	4
<i>Topografi och regional omvärld</i>	4
<i>Hus, tomter och gator</i>	5
<i>Kyrkogårdar, gravar och kyrkor</i>	6
<i>Kungsgård</i>	8
<i>Runstenar</i>	8
<i>Silverskatter</i>	9
ANALYSERANDE DISKUSSION	10
<i>Krigarna (990-1020)</i>	10
<i>Storgårdsägarna (1020-1050)</i>	13
<i>Kyrkobyggarna (1050-1080)</i>	14
SAMMANFATTNING	16
REFERENSER	18

INLEDNING

Syfte

Går det att beskriva Lunds aristokrati under dess första sekel för tusen år sedan – när järnåldern övergick i medeltid, det danska riket skapades och kristendomen slog igenom – baserat på lite grävda rännor och stolphål i marken, några murkna trärester, en mängd till synes likartade människoskelett, enstaka runstenar och några få nedgrävda mynthopar?

Den här uppsatsen syftar till att försöka åstadkomma detta.

Teori

De aspekter av aristokrati under yngre järnålder och tidig medeltid som är intressanta ur ett teoretiskt perspektiv kretsar kring begreppen *ideologi*, *identitet* och *makt*. En beskrivning – en teoretisk modell – av aristokrati byggs vanligen upp kring de här begreppen. Begreppen interagerar och påverkar varandra; de utgör både förutsättningar och konsekvenser, medel och mål. Aristokratin byggde sin identitet med ideologiska medel och den ideologiskt konstruerade identiteten var underlag för maktpositionen. Men även själva maktinnehavet möjliggjorde en ideologisk konstruktion, som utgick från och anpassades till den självbild aristokratin hade eller ville skapa.

En studie som undersöker hur den medeltida väst- och nordeuropeiska aristokratin växte fram och gestaltade sig inom denna teoretiska ram har gjorts av den historiske arkeologen Martin Hansson (Hansson 2006). Han hittar ursprunget till den medeltida europeiska aristokratin under äldre germansk järnålder i en sammansmältning av romerska och germanska elittraditioner. Denna äldre aristokrati grundade sin samhällsposition främst kring ett aristokratiskt släktursprung och ett omfattande jordinnehav, men också via sin militära kapacitet ställd i ledarens – kungens eller hövdingens – tjänst. Under 1000- till 1200-talen breddades den aristokratiska kretsen med en ny grupp – riddarna – som individuellt skapade sin sociala värdighet som tungt utrustade ryttarkrigare (Hansson 2006:13ff).

Den medeltida aristokratin kan bara förstås som del av samhällets kristna kontext och sociala ordning. Den kristna kyrkan förkunnade att kungen fick sin makt från Gud och det var också kristendomen som definierade och legitimerade den sociala ordningen i samhället. Detta samhälle byggde på ojämlikhet och social underordning i en hierarkisk struktur där varje social gruppering hade sin samhällsnyttiga roll att fylla. Bönderna och arbetarna skulle skapa de grundläggande näringsresurserna, prästerskapet skulle svara för den andliga dimensionen och aristokratin, med sin militära kompetens, var satt att fysiskt försvara och beskydda samhället. Denna samhällssyn var grundläggande för aristokratin ideologi och identitet. Parallellt med att denna samhällskosmologi

växte fram under vikingatiden på kontinenten förändrades också aristokratin som samhällsklass; från ett familjebaserat socialt skikt i en maktstruktur byggd på personliga relationer till ett gruppbaserat klasstånd i en territoriellt avgränsad, institutionaliserad feodal maktstruktur. Inom detta samhällssystem och denna samhällsideologi agerade aristokratin för att skapa, manifesteras och stärka sin position, sin plats och roll i strukturen. Agerandet tog sig materiella uttryck, vilket brukar benämnas materialiserad ideologi, dvs hur eliten utifrån ideologiska grundvalar materiellt skapade, förändrade och reproducerade sin identitet och maktposition (Hansson 2006:25ff).

Avsikten med denna uppsats är att i en konkret verklighet försöka detektera och identifiera denna förändring från en vikingatida aristokrati till en medeltida, och hur eliten i de olika skedena gestaltade sig. Övergången från järnålder till medeltid i Sydsandinavien innebar stora och grundläggande samhällsförändringar. De tidigare regionala hövdingedömena och bygdemakterna ersattes med en territoriellt avgränsad riksbyggning; religionsövergången till den kristna läran skapade nya ideologiska grundvalar för maktlegitimering och en ny hierarkisk uppdelning av samhället; kontakterna med och influenserna från det kontinentala Europa förändrade de kulturella mönstren. Dessa nymodigheter och förändringar kom tidigt och tydligt till uttryck i en ny typ av urbana bosättningar grundade på kungligt initiativ, nämligen de medeltida städerna, för vilka Lund var en framträdande representant. Därför känns det befogat att också söka de tidigaste uttrycken för förändringarna i aristokratins identitet just i den medeltida staden, i Lund.

Frågeställning

Utifrån redogörelsen i det föregående teoriavsnittet kan därmed frågeställningarna konkretiseras till:

- Kan övergången från en vikingatida aristokrati till en medeltida aristokrati identifieras och åskådliggöras i Lund under perioden 990-1080?
- Hur gestaltades den lundensiska aristokratin i olika skeden under denna utveckling?

Metod, källor och avgränsning

För att arkeologiskt identifiera och karaktärisera den medeltida aristokratin i tid och rum och deras materialisering av ideologin tematiserar Hansson sin studie utifrån sex infallsvinklar. Det första temat gäller aristokratin som krigarklass; bl a analyseras huvudgårdarnas militära uttryck i form av genuin eller artificiell befästningskaraktär. Nästa tema rör det historiska minne platser kan associeras till, där anknytning till förfäder och släktband framhävdes. I det tredje temat granskas aristokratiska gårdsmiljöers närhet eller distans till annan bebyggelse, en fråga om integration eller isolering. Aristokratisk planering, reglering och omskapning av landskap, byar och bymarker utgör ytterligare ett

tema. Nästa avser relationen mellan huvudgård och kyrka; privatkyrka följt av patronatsrätt. Slutligen analyseras individuella aristokraters sätt att materiellt exponera sin klasstillhörighet (Hansson 2006:71ff).

Inte alla dessa temaområden lämpar sig, eller är ens möjliga, att använda för en studie av aristokrati i en tidigmedeltida stad. Undersökningen måste operationaliseras utifrån det källmaterial som är tillgängligt. Som huvudsakligt tema kommer därför aristokratins boendemiljöer att granskas. Elitens relationer till kyrka och religion, främst privatkyrkobyggandet, utgör en annan aspekt. Även aristokratin i förhållande till den politiska situationen och relationen till kungamakten kommer att beröras. Slutligen kommer också runstenar och silverskatter, som indikationer på en elit, att behandlas.

Källmaterialet utgörs av de kvarlevor som arkeologin har tagit fram, analyserat och tolkat. De skriftliga källorna från Lunds första sekel är få och svårbedömda. De arkeologiska spåren är förvisso många, men åtskilliga av dem var framtagna under en tid när arkeologins fältmetoder och dokumentation var ytterligt bristfälliga jämfört med dagens kontextuella och stratigrafiska metoder. Därför står inte kunskapsmassan alls i proportion till mängden utgrävda kulturlager. Således blir man hänvisad till en resonerande analys kring de grumliga spåren, vilket leder fram till ett mer teoretiskt besvarande av frågeställningen.

En tidsmässig avgränsning till tiden fram till 1080 har gjorts, vilket främst är betingat av de stora förändringar som inträffade i Lund under 1080-talet. Med Knut den heliges gåvobrev startade en ny kyrklig era i staden med domkyrkobyggande och sedermera tillkomst av ärkestiftet. Samtidigt synes kungamakten ha fått en rumsligt stabilare förankring med byggandet av kungsgården i sten.

Bakgrund

För att kunna beskriva den elit som fanns i Lund under 1000-talet är det betydelsefullt att förstå varför och på vilket sätt Lund grundades, vilket är en fråga som diskuterats mycket. Två huvudsakliga grundteorier har funnits genom åren.

Under den första halvan av 1900-talet var den förhärskande åsikten att Lunds rötter fanns att söka i äldre järnåldersinstitutioner. En tingsplats skulle ha varit lokaliserad i Arendala öster om Lund. Vid Linero, också i öster, menade man att en marknad med gamla anor funnits – Tre högars marknad. Även själva namnet Lund antyder en kultanknuten förhistoria som offerlund. I början av 1000-talet kom platsen under kunglig kontroll och bebyggelsen koncentrerades och permanentades.

På 1970-talet förändrades den allmänna synen och Lund började ses som en nyanlagd kunglig maktetablering i syfte att tillägna sig och administrera områdets resurser och den regionala handeln. Kungliga rättigheter, regalerätter, började tillämpas, uppbörd utkrävdes och insamlades och ett

omfattande jordinnehav, det s k kungalevet, kom med tiden att läggas under kronan. Utöver vägnätet fanns inget som förklarade själva lokaliseringen. Tingsplatsen i Arendala bedömdes som samtida med Lund och inga spår efter marknadsplatsen har hittats. Kunskapen om den stora centralplatsen Uppåkra och de rika fynden som påträffats där gav en ny aspekt på den lundensiska etableringen. Relationen mellan den gamla bygdemakten i Uppåkra och den nya kungliga maktbasen i Lund problematiserades – var det en konfrontation mellan två maktsfärer eller rådde fredlig samexistens? Oavsett vilket kom Lund snart att bli det helt dominerande regionala centrat (Andrén 1980:77ff; Larsson 2006:181ff; Johansson Hervén 2008:261ff; Carelli 2012:46ff).

ARKEOLOGISKA SPÅR

Topografi och regional omvärld

I samband med de arkeologiska undersökningarna under det senaste seklet i Lund har otaliga mätningar av kulturlagens tjocklek gjorts och en detaljerad kartbild av den ursprungliga marknivån har kunnat framställas. Lund är beläget på en sluttning norr om Höje å. Inom det medeltida stadsområdet lutade markytan från nordost ned mot syd med en nivåskillnad på 25 meter. I de centrala delarna noterades dels en större sänka precis väster om Stortorget (kv St Clemens), dels en större planare yta nordost därom (kv Svartbröder). Två vattenflöden har identifierats. Det västra passerade sänkan vid Stortorget och fortsatte därefter söderut mot några sänkor i södra delen av medeltidsstaden. Från norr kom en bäckfåra som jämfört med dagens gatunät löpte längs Sandgatan, följde Kiliansgatan, sneddade över Mårtenstorget och fortsatte söderut mot sänkorna i stadens södra del (Andrén 1980:28ff; Johansson Hervén 2001:40ff, Carelli 2012:50f).

Lund ligger 8 km från kusten. Den icke farbara Höje å mynnar ut vid Lomma, som fungerade som hamnplats under vikingatid och tidig medeltid (Carelli 2012:176). Söder om Höje å var den stora centralplatsen Uppåkra belägen. Platsen hade en tusenårig kontinuitet under järnåldern fram till dess slut och måste betraktas som ett ekonomiskt, politiskt och religiöst maktcentrum för regionen under yngre järnålder. De kvantitativt och kvalitativt rika fynden, inte minst från vikingatiden, vittnar om såväl ett omfattande och specialiserat metallhantverk som långväga internationella kontakter och en betydande regional handel. Det har presumerats att bebyggelsen bestod av stora, aristokratiskt präglade gårdskomplex (Johansson Hervén 2008:261; Carelli 2012:21ff, 33ff). Området kring Uppåkra, mellan Höje å och Sege å (nuvarande Bara härad, men även vissa strandnära marker norr om Höje å), har tolkats som ett gods- och resursområde underordnat centralplatsen (Callmer 2001:113ff).

Tidigt noterades Lunds belägenhet på en gammal nord-sydlig kommunikationsled, från Skånes sydkust och vidare norrut. Den passerade ån vid ett vadställe vid nuvarande Höjebro och dess

sträckning i Lund heter idag Stora Södergatan och Stortorget. Den, tillsammans med andra anslutande vägar, bl a mot nordost och nordväst, bedömdes som en av de viktigaste orsakerna till lokaliseringen av staden. De tidigare antagna vägsträckningarna norrut från Stortorget via Bredgatan och Sandgatan har reviderats. Spåren från Lunds tidiga bebyggelse indikerar att sådana raka genomfarter inte existerade, utan de nordliga förbindelserna från Lund har sannolikt anslutits på annan plats. I stället betonar man numera mer den öst-västliga förbindelsen, från inlandet (Dalby) ut till kusten (Lomma, Borgeby/Löddeköpinge) och det gamla vägnätets betydelse för Lunds läge har modererats. Etableringen av Lund medförde dock att det regionala vägnätet tidigt knöts samman där (Andrén 1980:52ff; Andrén 1984:23ff; Larsson 2006:181; Johansson Hervén 2008:262f; Carelli 2012:51).

Hus, tomter och gator

Tidigare ansågs Lunds ursprungliga bebyggelse ha legat utmed Stora Södergatan, i nord-sydlig riktning. De senaste decenniernas arkeologiska rön har i stället förlagt den till ett 500 meter långt öst-västligt bälte söder om nuvarande domkyrkoområdet (Andrén 1984:23ff; Carelli 2012:51). En allmän åsikt är att den primära kärnan i denna bebyggelse fanns i kv Svartbröder nordost om nuvarande Stortorget. Inga vikingatida bebyggelsespår har ännu påträffats där, utan tesen är grundad dels i de topografiska förutsättningarna (en planare yta i slutningen och ett centralt läge i förhållande till annan konstaterad bebyggelse), dels i enstaka fynd (tidig inhemsk keramik och en mindre silverskatt daterad till tidigast cirka 990) (Malmer 1966:297; Andrén 1980:49f; Carelli 2012:51).

I kv Myntet söder om nuvarande Stora Fiskaregatan har tomtrännor och ett minst 15 meter långt hus med jordgrävda takbärande stolpar och lerklädnade flätverksväggar påträffats. Den dendrokronologiska dateringen pekar på en tillkomst strax före eller kring år 1000 (Larsson 1993:21ff, 157f). På Mårtensstorget har delar av väggränsen till ett annat, samtida eller möjligen något yngre hus, grävts fram (Johansson Hervén 2001:7f, 28).

Det finns tydliga tecken på att bebyggelsen strukturerats kring 1020. Utmed Stortorget och Stora Södergatan avgränsades tomterna i enhetliga storlekar med grävda rännor; tomter som var 50 meter breda och 56-57 meter djupa. Tomterna lades ut utan hänsyn till de topografiska förutsättningarna, vilket t ex innebar att även den vattensjuka sänkan väster om Stortorget indelades för bebyggelse. Sättet som tomtindelningen gjordes på vittnar om en planerande överhet och en ambition mot en urbaniserad miljö, kanske med anglosaxiska städer som förebild. Men tomterna var alltså stora och bebyggelsen fortfarande mer lantlig än urban (Andrén 1980:46ff, 83ff; Carelli 2012:52f).

Spåren efter ett s k trelleborgshus med kringliggande mindre byggnader har grävts fram i kv St Clemens (hörnet Stortorget-Kattesund). Det elliptiskt formade huset var 21 meter långt, hade

lerklinade flätverksväggar och en högrest takkonstruktion buren av långa, jordgrävda, inåtlutande stolpar (fig. 1). Bland fynden i huset kan nämnas ett svärdshjalt, en pilspets, en våg och ett bysantinskt spänne. Huset har daterats dendrokronologiskt till andra eller tredje decenniet av 1000-talet (Nilsson 1976:41ff).

Bebyggelsen i det första skedet uppvisar således tydliga järnåldersdrag. En stor yta av den blivande staden bestod av stora, reglerade tomter bebyggda med långhus kompletterade med mindre byggnader. Mellan tomterna hade kommunikationsstråken organiskt tillkommit, vilka blev upprinnelsen till det framtida och i stora stycken fortfarande kvarvarande gatunätet. Den glesa gårdsbebyggelsens lantliga och självförsörjande karaktär uppvisade likheter med andra samtida stormansgårdar t ex i Vorbasse (Johansson Hervén 2001:43; 2008:263f).

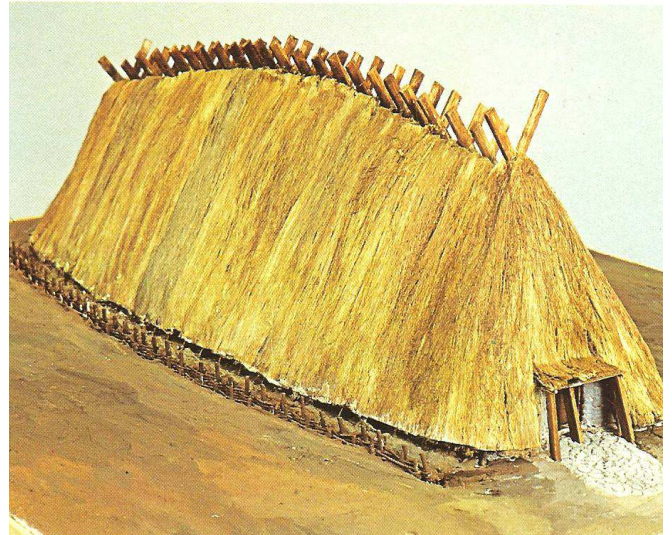

Fig. 1: Rekonstruktionsmodell av trelleborgshus i kv St Clemens (Mårtensson 1976:pl III).

En ny omstrukturering av bebyggelsen i de centralare delarna av staden skedde med början vid 1000-talets mitt. De stora tomterna styckades upp i smala, 5-10 meter breda, långsmala parceller, med ett bibehållet djup på dryga 50 meter, vilket gav bebyggelsen en mer urban struktur. Under andra halvan av 1000-talet kom därmed bebyggelsen att förtätas, en följd av en kraftigt expanderande befolkning. På tomterna orienterades byggnaderna, från att tidigare varit centralt placerade inne på tomten, i stället mot gatan. De byggdes i längor med gavlarna mot varandra från gatugränsen in på tomten. Kontaktytan tomt – gata blev viktigare, speciellt när stadens merkantila funktioner fick en allt större betydelse. Exempel på denna förtätade bebyggelse har påträffats i kv Gyllenkrok. Av den ursprungliga stortomten skapades flera långsmala tomter men en av de nyinrättade tomterna var betydligt större än de övriga, troligen en fortfarande stor men reducerad del av den tidigare storgården. Även i kv St Clemens, Apotekaren (nordväst om Stortorget) och Glambeck (öster om Stora Södergatan) har tomtparcellering från andra halvan av 1000-talet konstaterats (Carelli&Salminen 1993:24; Larsson 2006:197ff; Johansson Hervén 2008:267; Carelli 2012:109ff).

Kyrkogårdar, gravar och kyrkor

Den äldsta kända kyrkan såväl i Lund som i Skåne var en träkyrka i kv St Clemens, strax norr om Kattesund. Den var omgiven av en stor kyrkogård som anlades samtidigt med att kyrkan byggdes.

Dendrokronologisk datering av ett antal av gravkistorna, tillsammans med några funna mynt i en av den, pekar på en grundläggningstid omkring 990. Kyrkan bestod ursprungligen bara av ett långhus, men senare tillbyggdes ett kor. En centralt placerad, men vid utgrävningen tom, grav inne i långhuset har tolkats som en möjlig gravplats för Sven Tveskägg. Den stora kyrkogården, 6.300 kvm, var i bruk till mitten av 1000-talet. Under denna korta period, ett drygt halvsekel, begravdes drygt 3.000 personer där. En sådan mängd motsvarar en befolkning som var betydligt större än den som beräknats för dåtidens Lund. Därför måste kyrkogården ha fungerat som begravningsplats för tidiga kristna från ett större sydvästkånskt område. Osteologiska analyser har gjorts på ett stort antal skelett och det har konstaterats att de begravda t o m 1000-talets första fjärdedel utvisade en merpart av män och framförallt en markant dominans för vuxna individer 20-40 år gamla. Under 1000-talets andra fjärdedel blev könsfördelningen jämnare och barnens andel ökade (Cinthio 1996:7ff; 2002:96f; Carelli 2012:53, 68ff).

Ytterligare träkyrkor fanns under 1000-talets första hälft i Lund. Trots att det inte har belagts arkeologiskt visar gravområden kring den nuvarande domkyrkan på att en eller två tidiga kyrkor bör ha funnits där. De gravläggningar som påträffats var av en äldre, vikingatida typ, s k stockkistor. Dessa utgjordes av urholkade ekstammar och representerade ett gravskick som pekar mot första halvan av 1000-talet (Andrén 1980:70f; Johansson Hervén 2008:264f; Carelli 2012:71f).

Under 1050-talet skedde stora förändringar i den lundensiska kyrkomiljön. En kunglig omdaning av kyrkoorganisationen genomfördes med syfte att stärka kyrkans position i samhället. Skapandet av en mer strukturerad stiftsindelning ledde till att både Lund och Dalby blev biskopssäten (Carelli 2012:119). Samtidigt byggdes ett flertal nya träkyrkor, både i kunglig och i privat regi. I Kattesund byggdes två nya träkyrkor, men framförallt uppfördes en storslagen stenkyrka – Trinitatis (Drotten). Kyrkans konstruktion och dimensioner, tillsammans med att den har antagits vara uppförd av kungamakten, har gjort att den sammankopplats med den kyrkliga reorganiseringen såsom en biskopskyrka. Några år senare uppfördes en biskopskyrka med en kungsgård även i Dalby. Ytterligare två träkyrkor i Lund har förbundits med kungamakten; Sta Maria minor strax öster om Kattesundskyrkorna och St Clemens belägen vid kungsgården väster om den nuvarande domkyrkan (Cinthio 1996:11ff; Carelli 2012:120ff).

Ett flertal andra träkyrkor från seklets mitt är direkt eller indirekt arkeologiskt kända. Dessa har tolkats som privat uppförda kyrkor, vilka med tiden kom att utgöra sockenkyrkor i det sockensystem som senare utvecklades. Dessa träkyrkor ersattes alla med tiden av stenkyrkor. Materiella spår efter St Stefan och St Andreas har påträffats, medan gravar äldre än de senare stenkyrkorna indikerar på att Heligkors, St Mårten och St Mikael har haft träkyrkor som föregångare (Andrén 1980:59ff; Carelli&Lenntorp 1994:87; Johansson Hervén 2008:266; Larsson 2006:203ff; Carelli 2012:127f).

Kungsgård

En vanlig åsikt är att Lunds tillblivelse startade med byggandet av en kungsgård på platsen, trots att inga arkeologiska spår av en sådan tidig anläggning har påträffats. Senare finns ostridiga bevis på att en sådan funnits, bl a när Valdemar Atterdag donerade kungsgården till domkyrkan i slutet av 1300-talet. Av detta donationsdokument kan man utläsa att gården då låg väster om domkyrkan. Vid grävningar i Kyrkogatan framträdde grundresterna av ett stenhus som tolkats som denna kungsgård och daterats till de sista decennierna av 1000-talet (Andrén 1980:71f). De hypotetiska diskussionerna om var en eventuell föregångare kan ha funnits brukar utpeka domkyrkoområdet eller kv Svartbröder sydost därom som trolig plats (Carelli 2012:43, 52f).

Runstenar

Totalt finns i Skåne cirka 60 kända runstenar. Nästan alla är av s k Efter Jelling-typ vilka dateras från 900-talets slut till omkring 1025. Spridningsmässigt kan i princip två större, sammanhängande områden urskiljas; ett sydligt längs sydkusten och ett sydvästligt med Lund som centrum. Många stenar var resta över personer med titlarna thegn och dreng, vilka tolkats som vasalltitlar. Thegn har tolkats som den högre av de båda medan dreng anses vara kopplad till yngre personer med lägre rang i den kungliga hirden. Innehållsmässigt kan man skilja på två typer av runinskrifter. Den ena typen, de s k familjestenarna, utgörs av stenar resta efter fäder, makar eller söner. Samtliga stenar med titlarna thegn, bonde och boman tillhör denna grupp. Dessa stenars inskrifter betonar de vertikala generationsbanden, de var ofta resta av kvinnor och har inte sällan påträffats på orter med äldre namn (-inge, -stad, -by). Uppenbarligen har arvskiten i ett äldre, stabilt jordbrukssamhälle varit ett viktigt motiv för dessa runstenar. De s k kompanjonstenarna är den andra runstenstypen. Här fanns inga kvinnliga resare. De var resta över bröder, mågar eller kompanjoner, där broder säkert kan tolkas antingen som köttslig broder eller som fosterbroder. Alla runstenar utom en som var resta över någon som avlidit på annan ort tillhör denna grupp; likaså ingår samtliga med titlarna dreng, hirdman och landman i gruppen. Inskrifterna betonar kompanjonskap och har rätt ofta påträffats på orter med yngre namnskick (-torp, -böle). Krig och avlägsna resor, kopplingar till nyordningar och tillfälliga förbindelser präglar denna grupp. Tolv av stenarna i det västra runstensområdet kring Lund är kompanjonstenar medan fem är familjestenar (Anglert 1995:38ff; Carelli 2012:61).

Några särskilt intressanta runstenar med tydlig aristokratisk prägel har påträffats i Lund och dess närområde. Den fyra meter höga Lundagårdsstenen (DR314), framgrävd i slutet av 1600-talet bland ruinerna efter Allhelgonaklostret, är ovanlig så till vida att den omnämner tre generationer, vilket bara

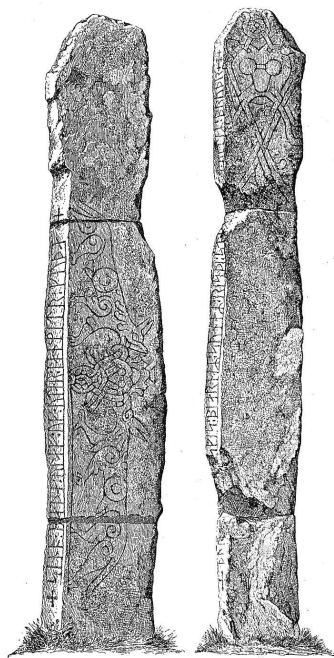

Fig. 2: Lundagårdsstenen som finns på Universitetsbiblioteket i Lund (Carelli 2012:62).

inskrifterna ”Eskil satte denna sten efter Toke Gorms son, som var honom en huld herre. Han flydde inte vid Uppsala. Drengar satte efter sin broder stenen på högen. Den står fast med runor. De gick närmast Gorms Toke.”, ”Asgot reste denna sten efter Ärrer sin broder. Och han var Tokes hirdman. Nu skall stenen stå på högen.” och ”Esbern, Tokes hirdman, satte denna sten efter Toke sin broder”. Det är alltså tal om en hövding med flera krigare i sin hird samt om en strid vid Uppsala. Många har velat koppla händelsen till det i sagorna omtalade slaget vid Fyrisvallarna, men det måste betraktas som spekulativt.

På en sten i Hjärup (DR266) omtalas en person som rest västerut, troligen till England. Inskriftens lydelse är ”Navne reste denna sten efter sin broder Toke. Han var död västerut.”

Silverskatter

Ett antal nedgrävda silverskatter från decennierna runt år 1000 har påträffats i Lundaregionen. Inom själva stadsområdet har bara en myntskatt påträffats. Denna hittades vid Krafts torg, precis norr om kv Svartbröder. De åtta mynten fördelade sig på fem tyska, ett engelskt och två nordiska med en tpg-datering till 991. Runt Lund har dock flera betydligt större silverskatter upptäckts. På Södra Sandbys

tre andra danska stenar gör. Inskriften lyder ”Torgisl, son av Esge Björns son, reste dessa stenar efter sina båda bröder Olof och Ottar, goda landmän” (fig. 2). Titeln landman antas vara en högre ämbets titel kopplad till kungamakten. Pluralformen stenar visar att fler samtida runstenar ingick i monumentet (Carelli 2012:62).

I slutet av 1700-talet hittades en runsten (DR315) i ett gårde vid Stora Tvärgatan (Sjöborg 1824:159). Den skadade inskriften lyder ”Toke lät kyrka bygga och ...” (fig. 3). Det har spekulerats i vilken träkyrka som Toke lät bygga. Tidigare antogs att det rörde sig om St Stefan (Andrén 1980:68), men senare har även Heligkors föreslagits (Carelli 2012:63).

Inmurade i Torna Hällestad kyrka finns tre runstenar (DR295-297) som alla omnämner en krigare och hövding vid namn Toke. De har

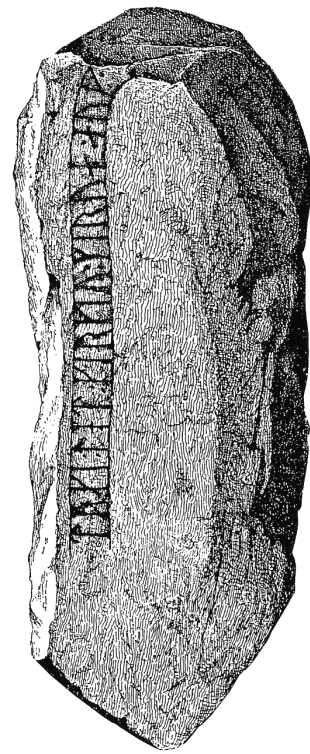

Fig. 3: Tokes runsten, inmurad i porten till bispegården i Nørregade (Carelli 2012:63).

kyrkogård framgrävdes en skatt med både mynt, bitsilver och smycken, daterad till tpq 985. Av mynten var 26 arabiska, 70 nordiska, 46 tyska och 1 engelskt. En betydligt större myntskatt hittades i Värpinge. Delar av skatten har skingrats men av de cirka 1.200 kända mynten är 582 tyska, 599 engelska och 5 nordiska. Skatten är tpq-daterad till 999. Den största skatten påträffades på Igelösa kyrkogård; över tre kg silver fördelat på 2.082 mynt. Det yngsta myntet daterades till senast 1004. 1.787 av mynten var engelska; bland de andra fanns 135 tyska och 103 nordiska (Malmer 1966:271ff; Hårdh 1976:57ff; Carelli 2012:63f).

Sammantaget kan konstateras att de arabiska mynten bara fanns i den äldsta skatten. Därefter blev först nordiska, sedan tyska och till sist engelska dominerande. Även om urvalet är litet och tidsperioden kort stämmer förändringen väl med en allmän utvecklingstendens bland alla skånska myntskatter (Anglert 1995:30).

ANALYSERANDE DISKUSSION

Krigarna (990-1020)

Lunds läge på en vattensjuk sluttning, långt från kusten och farbara vattenleder är svår att förstå. Tidigare har man försökt förklara den med att just där korsade ett flertal vägar varandra, en kommunikationsknutpunkt, men senare forskning har ifrågasatt varför vägarna skulle ha mötts just där, mitt ute på obebyggda marker. Däremot blir etableringen begriplig sett i relation till den stora centralplatsen Uppåkra. För en utifrån kommande inkräktare som vill grunda en maktposition på nytt territorium var en militärstrategisk lokalisering viktig. Och just de egenskaperna besatt platsen – precis utanför Uppåkras resurssfär men bara fem kilometer från själva centralplatsen, på andra sidan en skiljande vattenled, i ett höjdläge men samtidigt på en utplanad yta (kv Svartbröder), med god tillgång på vatten och i ett skyddande inlandsläge men med möjlighet att kontrollera den viktiga öst-västliga vägsträckningen som förband platsen med kusten. En sådan förklaring till Lunds grundläggningsplats leder till slutsatsen att förhållandet till Uppåkra bör ses som konfrontativt.

En annan aspekt som tyder på ett konfliktförhållande var religionen. I Uppåkra hade den fornnordiska kultutövningen lång tradition vilket bl a det kulthus man påträffade där tyder på (Larsson&Lenntorp 2004:31f; Hårdh 2012:33f). Den nya danska riksmakten utgående från Jellinge på Jylland representerade något helt nytt, annorlunda och modernt, nämligen en härskarideologi baserad på kristna dogmer. Kristendomen tolkas vanligen som initierad av de övre samhällsskikten, att eliten var föregångarna och att den vanliga befolkningen anslöts i ett senare skede. Omfattningen på Lunds tidigaste gravplatser visar att de hade ett stort regionalt upptagningsområde, vilket tolkats som att Lund blev centrum för ett större områdes aristokratiska begravingar (Carelli 2012:70f). Kanske

lockade Lund även till sig delar av aristokratin i Uppåkra, som med sina långväga kontakter bör ha varit bekanta med kristna trosföreställningar. Att ett spänningsförhållande rått, grundat i skillnader i tradition, seder och religion, förefaller troligt.

Det militanta scenario som målats upp här förstärks av den rådande historiska synen på den samtida danska inrikespolitiken. Under 980-talet gjorde Sven Tveskäggs uppror mot sin far Harald Blåtand. Han byggde upp en maktbas i Skåne och knöt troligen allianser med delar av det skånska stormannaskiktet. Som ett led i denna kamp etablerade Sven en kungsgård i Lund (Carelli 2012:20).

Den allra första aristokratin i Lund bör därmed ha haft en utpräglad militär framtoning. Även om det kring Sven Tveskäggs och kungsgården funnits civila ämbetsmän är det troligt att det militära följet, hirden, varit dominerande både på grund av de inom-dynastiska stridigheterna och i förhållandet till den gamla bygdemakten. Kungamaktens etablering i Lund möjliggjorde alltså för en ny aristokrati att etablera sig, en aristokrati som med tiden säkerligen även upptog regional elit.

Både i Borgeby och i Trelleborg, strategiska kustplatser, finns rester efter ringvallsborgar, s k trelleborgar. Denna borgtyp anses vara uppförda av den expanderande Jellingedynastin. Motiven för dessa har livligt diskuterats (Jensen 2006:388ff), men den mest närliggande och logiska tolkningen är att de fungerade som militära stöddepoter. Inuti i många av borgarna fanns symmetriskt grupperade långhus, som utgjorde förläggning för en garnisonerad militärstyrka. Med den föreslagna etableringsbakgrunden för Lund är det inte orimligt att en sådan militär anläggning uppförts även där. Kv Svartbröder, på den centralt belägna utplanade yta där man bedömer att den äldsta bebyggelsen legat, kan mycket väl ha varit platsen för en ringvallsborg innehållande en kungsgård och förläggningsskvarter för en militär styrka (fig. 4). Kvarterets form är totalt avvikande från alla andra i staden, med en halvcirkelformad del i norr, vilken skulle kunna utgöra den norra begränsningen av borgen. Inga arkeologiska bevis finns, men samtidigt har inga grävningar gjorts utifrån en sådan frågeställning. Utöver den utplanade ytan, den troligen äldsta bebyggelsedelen i staden och kvarterets unika form finns andra indicier som talar för en ringborg. Den tidsmässiga överensstämmelsen med övriga kortlivade trelleborgar är mycket god. En borg av Borgebys typ passar väl in storleksmässigt på den föreslagna ytan. Det äldsta omgivande vägnätet är väl

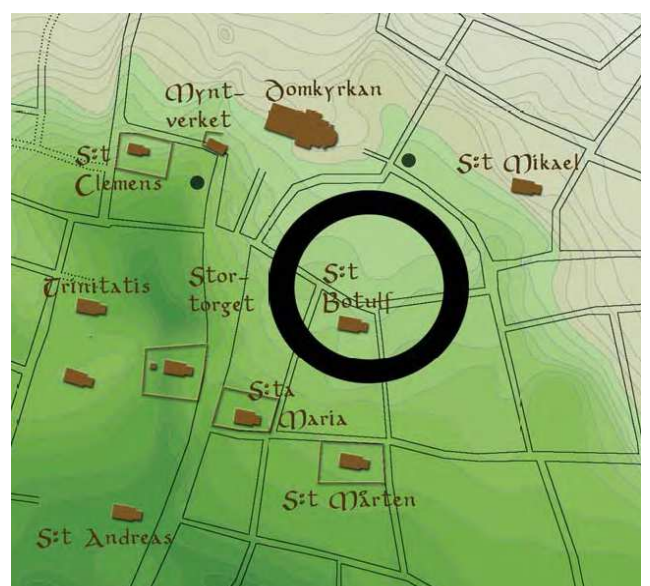

Fig. 4: Ringvallsborg av samma storlek som i Borgeby inlagd i en karta över det medeltida Lund (Rosborn 2004:105).

anslutet till borgen (Rosborn 2004:104ff). De omgivande vattendragen, i synnerhet det östra, följer och inringar den tänkta borgvallen mycket väl. Framtida utgrävningar får verifiera eller falsifiera denna ringborgshypotes.

En militärt dominerad aristokrati under Lunds första tid överensstämmer också väl med de spår som de äldsta gravarna på den gamla Kattesundskyrkogården uppvisar. Huvudparten av de begravda var män och dominansen för personer i normal krigarålder, 20-40 år, var påfallande. Den äldsta perioden avviker också tydligt från de följande – från 1000-talets andra fjärdedel och framåt – då både köns- och ålderfördelning blir jämnare.

Runstenarna, både i Lund och i dess omgivning, visar även de på en tid när krigarna var framträdande. Flertalet av dem betonar brödrskapet och kopplingarna till hirden; kort sagt det militära kompanjonskapet. Det var inte bara i Lundatrakten som skånska krigare agerade; Toke flydde ju inte vid Uppsala och Toke dog västerut, troligen i England. Det är frestande att föreställa sig att det var samma Toke som var skånsk hövding i Torna Hällestad och som blev ihågkommen i Hjärup för sin död i väster. En sådan spekulering förefaller dock föga sannolik. Att samme Toke även skulle ha byggt en kyrka i Lund är inte heller troligt. Denna runsten bör ha rests betydligt senare, då det privata träkyrkobyggandet inte synes ha börjat förrän vid 1000-talets mitt. Sannolikt rör det sig alltså om olika Tokar.

Att tiden kring millennieskiftet var en orolig tid kan även utläsas av skattfynden. De stora silverskatterna som påträffats i nejden kring Lund, tpq-daterade till åren kring 1000, visar på att stora rikedomar ansamlats på enskilda händer, ett förhållande som mycket väl kan vara resultatet av sold eller byte i samband med krigståg eller plundringsräder. Den stora andelen icke-nordiska mynt visar också på aristokratins långväga kontakter; fredliga eller militanta. Det har diskuterats att silver kanske grävdes ner av andra orsaker än som prevention mot plundring och röveri, t ex av rituella skäl (Carelli 2012:64), men jag anser detta föga troligt. En sammanställning över antalet myntdaterade skattfynd i England under perioden 900-1100 visar en femfaldig förhöjning under 1060-talet, decenniet för den normandiska invasionen i England, jämfört med alla andra decennier. En motsvarande sammanställning över alla myntdaterade skattfynd i Skåne visar tydliga toppar på 990-talet och 1040-talet (Anglert 1995:33). 990-talet utgör tiden för Lunds etablering och 1040-talet var en inrikespolitisk instabil period i Danmark.

Intressant är att de stora skattfynden påträffats i Lunds omnejd, men inte i själva staden. Här är två olika förklaringar tänkbara. Den ena är att den lundensiska aristokratin hade jordintressen i det omkringliggande landskapet och att det var där de gömde sina skatter. Den andra tesen är att det var från Lund hotet kom, att kungen och stadens militärmakt riktade sin aggression mot en oppositionell omgivning som gömde sitt silver.

Den tomt- och bebyggelsestruktur som arkeologiskt konstaterats visar på stora, oplanerade tomter över en förhållandevis stor öst-västlig yta. Hur bebyggelsen sett ut inne i en eventuell ringborg är okänt. Husens storlek och utformning under Lunds allra första decennier är också huvudsakligen okända. Därför är det svårt att dra några slutsatser om den mer perifera bebyggelsen var av storgårdskaraktär eller bör betraktas som underliggande resursproducerande enheter till den kungliga och militära eliten i en central ringvallsborg. Men just tomtstrukturen leder oss till nästa periods aristokrati – storgårdsägarnas.

Storgårdsägarna (1020-1050)

Kring 1020 kan en övergripande förändring ses i de materiella lämningarna – en strukturering av tomterna i Lund genomfördes. Tomtregleringen indikerar att en planerande, överordnad makt agerade i den unga bebyggelsen, en överordnad makt som hade långsiktiga planer för platsen. Tomtregleringen tyder också på att de militära behoven vid utformningen av platsen hade minskat i betydelse och att de civila och ekonomiska ändamålen fått företräde. Det bör betyda att makten över regionen hade säkrats och relationen gentemot Uppåkra tryggats. Ett tydligt tecken på att den första tidens militära dominans hade tonats ner uppvisas av de döda på kyrkogårdarna. Under 1000-talets andra fjärdedel ändras nämligen den tidigare manliga övervikten till en mer jämn könsfördelning samtidigt som barnens andel ökar. Befolkningen får alltså en mer normal familjestruktur.

Vem var det då som initierade och genomdrev denna strukturinvestering? Parallellt med att Jellingeätten utvidgade sin maktsfär österut till Skåne lade de även under sig England. Knut den store kom därmed att regera över ett stort Nordsjöimperium, där även Norge tidvis ingick. Knuts huvudsakliga vistelseort var Winchester i England, men det är känt att han besökte Danmark vintern 1020-21 och även 1022-23. Med stor sannolikhet var han då också i Lund, som hade blivit en allt viktigare förvaltningsort för den danska delen av hans rike (Carelli 20012:44f). Det förefaller som en plausibel tanke att det var vid dessa besök i Lund som tomtregleringen diskuterades och igångsattes. Knuts engelska orientering innebär att tomtstruktureringen troligen hade anglosaxiska förebilder.

Utmed Stortorget och Stora Södergatan lades stora, enhetliga tomter ut. De var cirka 50 meter breda och drygt 50 meter djupa. Den övergripande strukturen var uppenbarligen viktigare än de topografiska förutsättningarna; det vattensjuka området med ravinen väster om Stortorget reglerades på samma sätt som övriga tomter. Tomterna bebyggdes med långhus, varav ett typiskt vikingatida trelleborgshus har påträffats i kv St Clemens (fig. 1). Kring det centralt på tomten placerade långhuset fanns mindre ekonomibygnader. En betydande del av Lund inrättades på detta vis, med en bebyggelse vars karaktär var lantlig. Begreppet ”förtätad landsbygd” kan användas som beskrivning av

staden. Gårdarna uppvisade stora likheter med de gårdar som påvisats i Vorbasse (Johansson Hervén 2001:43), och det har också antagits att gårdarna erinrat om de storgårdar som Uppåkra bör ha bestått av (Hårdh 2012:36).

Även om inte alla innehavarna av storgårdar i Lund tillhörde ett elitskikt bör de mer betydande av dessa ha räknats dit. Stadens aristokrati har säkert residerat på sådana här gårdar. Bland dessa kanske delar av den tidigare lundensiska krigarelitén kan räknas, som i takt med demilitariseringen kan ha etablerat sig som egendomsägare i staden. Kanske var vissa av tomterna genom storlek, läge eller andra attribut mer kopplade till eliten. Stora stadstomter, som tydligare framträder senare under medeltiden, har säkert sina rötter i ett betydligt äldre aristokratiskt egendomsinnehav. I takt med att Uppåkras nedgång efter maktskiftet kan mycket väl en jordägande aristokrati därifrån, och från regionen i övrigt, ha etablerat sig i en motsvarande position i Lund tillsammans med den nyinkomna krigarelitén. Således är det rimligt att tänka sig att det fanns ett ökat intresse för en elit att tillägna sig markegendom i staden och dess närhet, och att tomtregleringen kan ha varit ett sätt att strukturera och organisera en sådan efterfrågan. Tomtägandet inne i staden kan också ha varit kompletterat med innehav av jord eller gårdar utanför staden och i dess omnejd.

Lundagårdsstenen (fig. 2) namnger några personer ur den tidens Lundaaristokrati; Torgisl, Olof och Ottar. Som landmän besatt troligen Olof och Ottar höga positioner inom den kungliga förvaltningen. Med tanke på Lunds snabbt ökande betydelse för den danska kungamakten och den kungliga förvaltningen i staden bör en stor del av aristokratin ha varit knuten till den kungliga maktapparaten. Den militära delen – aristokratin som krigare i kungens hird – hade säkerligen minskat i betydelse och ämbeten inom rättskipning, religionsutövning, skatteuppbörd och godsadministration blivit mer omfattande i takt med att de maktstödjande institutionerna byggdes ut. Bland dessa kungliga funktionärer var det anglosaxiska inslaget tydligt. Engelska myntmästare har efterlämnat sina namn inte bara på mynten de präglade, som t ex Godwine och Alfward, utan även i andra sammanhang. På ett lock till ett snidat pennskrin var myntmästaren Leofwines namn inristat. Även höga kyrkliga ämbeten innehades av män med anglosaxisk bakgrund. På 1040-talet, när Lund formellt blev ett biskopssäte, utnämndes engelsmannen Henrik till biskop (Carelli 2012:58f).

Och med biskop Henrik tar vi oss in i nästa period – kyrkobyggarnas.

Kyrkobyggarna (1050-1080)

Från mitten av 1000-talet och framåt förändrades tomtstrukturen återigen och en ny stadsbild skapades, när de stora stadsgårdarna i de centrala delarna av staden parcellerades i långsmala tomter. Husbebyggelsen ändrades också radikalt på dessa tomter. Den tidigare järnåldersbebyggelsen med

centralt belägna långhus ersattes av en ny bebyggelse i längor utmed tomtens ena långgräns. Stadens befolkning hade ökat kraftigt och en förtätning av boendet var nödvändigt. Stadsbilden ändrade karaktär från den tidigare landsbygdslignande glesa bebyggelsemiljön till en mer urban stadsbildning. De aristokratiska storgårdsägarna fick maka på sig, men behöll ändå betydande tomtytter för sina gårdskomplex, som kom att kompletteras med ett nytt byggnadselement – den privata träkyrkan.

Under 1050-talet organiserades kyrkoväsendet om på kungligt initiativ. Nya kungliga kyrkor uppfördes, framförallt de båda storslagna stenkyrkorna i Lund och Dalby, som blev biskopskyrkor i den nya skånska stiftsindelningen. Mer intressant i det här sammanhanget är de många träkyrkor som uppfördes av den jordägande eliten i Lund under en snäv tidsperiod på 1050-talet. I den förtätade staden frigjordes stora ytor av aristokratins jordinnehav för kyrkogårdar där de nya kyrkorna uppfördes. Dessa var inte allmänna kyrkor, utan fungerade från början som privatkyrkor för den aristokratiska byggherren och hans familj. En ny komponent kan därmed sägas ha fogats till den aristokratiska identiteten, ett uttryck för och en signal om en kristen religiositet som manifesterades i kapitalkrävande kyrkoinvesteringar. Det är svårt att säga om kyrkobyggnandet avspeglade en verkligt ökad fromhet inom eliten eller om det skall ses som en statusmarkering. Troligen fanns inslag av båda delar. Privatkyrkobyggnandet kan säkert tolkas som att stadens aristokrati strävade mot en mer ”modern” medeltida image och en kontinentalt och kristen influerad aristokratisk livsföring.

Den äganderätt som de privata byggherrarna hade över sina kyrkor kom med tiden att omvandlas till en patronatsrätt, vilket innebar att de kvarstod som huvudmän för kyrkan och hade rätt att utse präst, men utan äganderätt. Under slutet av 1000-talet och under 1100-talet omvandlades kyrkorna till sockenkyrkor och kom att utgöra de rumsliga kärnpunkterna i det sockensystem som utvecklades. Den allmänna sockenmenigheten erhöll således utnyttjande- och förfoganderätt till kyrkorna (Andrén 1980:67f; 1984:60ff; Carelli 2012:167ff).

En av dessa kyrkobyggnande stormän i mitten av 1000-talet var Toke. Det inristades på en runsten att han ”lät kyrka bygga” (fig. 3). Det har diskuterats vilken kyrka det egentligen var han byggde. Under lång tid har den rådande åsikten varit St Stefan i hörnet av Stora Södergatan och Stora Tvärgatan. Huvudargumenten för denna attribuering är dels att den senare byggda stenkyrkan var utformad som en patronatskyrka med brett västtorn innehållande stiftargravar, dels att den senare socknen på 1300-talet omfattade en stor tomt tillhörande frälseätten Galen (Andrén 1980:68). På senare tid har Heligkorskyrkan norr om Stora Tvärgatan föreslagits som Tokes kyrka (Carelli 2012:63). Minst lika, om inte än mer, sannolik förefaller St Botulf vara. Själva kyrkan har aldrig påträffats arkeologiskt, men omgivande gravar har lokaliserat den till nordöstra delen av kv St Botulf. Denna kyrka var helgad åt den engelska benediktinermunken Botulf. Kulten av St Botulf blomstrade under första halvan av 1000-talet, främst i de östra delarna av England, dvs inom Danelagen (Larsson

2001:141). Under samma period var den anglosaxiska influensen i Lund som starkast. Det förefaller därför högst sannolikt att kyrkan byggdes redan under 1000-talet, dvs troligen var det en kyrka uppförd samtidigt med de andra träkyrkorna under 1050-talet. St Botulf är den enda helt säkra aristokratiska patronatskyrkan i Lund. I ett brev från påven till riksrådet Stig Olufsens (Krogno) änka Barbara Brahe 1475 bekräftas nämligen denna patronatsrätt (Weibull 1909:225ff). I socknen låg Krogno-ättens stora sätesgård med tegelhus varav vilket Krogno-huset fortfarande utgör en rest. Ättens koppling till egendomen kan skriftligt föras ner i 1300-talet (Erslev 1896-1898:348), men de materiella lämningarna anses vara ännu äldre (Andrén 1980:26). Kanske var 1000-talets Toke den första Krognoaren i Lund.

Under högmedeltiden utgjordes frälsets lantliga huvudgårdar ofta av ett större sammanhållet byggnadskomplex med sätesgård, ekonomibyggnader och kyrka belägen på byns största tomt. Ett numera klassiskt exempel på en sådan uppsättning har synliggjorts i Bjäresjö i Ystadtrakten, där en nära anknytning mellan mangårdsbyggnad och kyrka rådde (Skansjö, Riddersporre & Reisernt 1989:103ff). Precis på samma sätt framträder Krognoarnas högmedeltida bebyggelse på nuvarande Mårtenstorget; en stor tomt med agrar prägel och ett aristokratiskt gårdskomplex inklusive egen patronatskyrka. Det är mycket svårt att föreställa sig att, inom en så expansiv och utpräglad urban miljö som Lund utgjorde, en utveckling till en sådan påtagligt lantlig egendom hade ägt rum. Det rimliga är att den varit konstant, att den bevarats från en tid när egendomarna hade denna karaktär. En sådan miljö bör alltså ha tillkommit redan på 1000-talet. En sådan gårdsmiljö med patronatskyrka speglar troligen väl flera av de aristokratiska egendomarna som skapades under 1050-talet. Och i någon av dem bodde säkert Toke.

Efter 1000-talet minskade aristokratins roll i Lund. Under seklets slut blir spåren efter handel och hantverk alltför och dessa borgliga näringar kom att dominera 1100-talets Lund (Carelli 2001). Lund blev säte för ärkestiftet 1104 och 1145 avslutades det stora domkyrkobyggandet. Staden kom därefter att mer och mer domineras av kyrkan; av domkapitlet, av ärkebiskopen med säte i Lundagård och av de otaliga sockenkyrkorna. Vid medeltidens slut ägdes hela 80% av stadens egendom av kyrkliga institutioner. Aristokratins närvaro i staden reducerades alltmer, framförallt beroende på deras omfattande fastighetsdonationer till den kyrkliga sfären, främst under 1300-talet (Andrén 1984:35ff).

SAMMANFATTNING

Den bild av Lunds aristokrati under perioden 990-1080 som diskuterats i uppsatsen visar hur vikingatidens krigare i den kungliga hirden glider över i medeltidens kristna jordaristokrati med sätesgårdar och privatkyrkor. Analysen har lett fram till följande föreslagna utveckling, som kan sägas

utgöra en tidsmässigt komprimerad skildring den omdaning av aristokratin som beskrevs i teoriavsnittet.

Lunds etablering kan ses som ett brohuvud för Jellinge-ättens territoriella expansion. Regionen var militariserad och lokaliseringen var strategiskt placerad i förhållande till den regionala makten i Uppåkra. Runstenar i trakten berättar om krigare och strider medan nedgrävda silverskatter visar att tiden var ond och orolig. I det tidigaste Lund bestod eliten huvudsakligen av krigare knutna till den kungliga hirden. Det argumenteras för att dessa var garnisonerade i en ringvallsborg i kv Svartbröder. En sådan ung, manlig miljö får stöd i gravmaterialet från den äldsta kyrkogården.

När den regionala makten säkrats minskades behovet av stora militära resurser. I stället började Lund omvandlas till en urban ort efter anglosaxiska förebilder. Tomtstrukturen reglerades och många av de stora agrara tomterna beboddes av aristokrater i storgårdar av järnålderskaraktär. Det nybildade danska rikets institutionella ram byggdes ut och ett flertal av aristokraterna gjorde tjänst i den kungliga förvaltningen. Flera av dem hade anglosaxisk anknytning.

Från mitten av 1000-talet ökade befolkningen och de centrala delarna av staden förtätades. Den egendomsägande aristokratin bibehöll dock stora tomtarealer och fogade i flera fall nybyggda privata träkyrkor till sina gårdskomplex. Via en runsten som berättar om den kyrkobyggande Toke spårades en sådan 1000-talsmiljö till det nuvarande Mårtenstorget, en miljö liknande de senare högmedeltida huvudgårdsanläggningarna på den skånska landsbygden. Den urbana aristokratin hade därmed börjat tillägna sig en medeltida livsstil utifrån en kristen baserad ideologi.

REFERENSER

- Andrén, A. 1980. *Lund. Medeltidsstaden. Rapport 26*. Stockholm.
- Andrén, A. 1984. *Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. Medeltidsstaden. Rapport 56*. Stockholm.
- Anglert, M. 1995. *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund.
- Callmer, J. 2001. Extinguished solar systems and black holes. Traces of estates in the Scandinavian late iron age. Hårdh, B. (red), *Uppåkra. Centrum och sammanhang*. Uppåkrastudier 3. Stockholm.
- Carelli, P. 2001. *En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*. Stockholm.
- Carelli, P. 2012. *Lunds historia. Staden och omlandet. 1. Medeltiden. En metropol växer fram*. Lund.
- Carelli, P. & Lenntorp, K-M. 1994. *Kv S:t Mårten nr 25-26 Lund*. Lund.
- Carelli, P. & Salminen, L. 1993. *Kv Gyllenkrok nr 29-30 (3-7) Lund*. Lund.
- Cinthio, M. 1996. *Kyrkorna kring Kattesund. Rekonstruktionsförsök*. Lund.
- Cinthio, M. 2002. *De första stadsborna. Medeltida gravar och människor i Lund*. Stockholm/Stehag.
- Danmarks Runeindskrifter. I Atlas – II Text*. Utg. av Jacobsen, L. & Moltke, E. Köpenhamn 1941-1942. (Förkortas DR).
- Erslev, K (utg). 1896-1898. *Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis. Band 2. 1351-1400*. Köpenhamn.
- Hansson, M. 2006. *Aristocratic landscape. The spatial ideology of the medieval aristocracy*. Stockholm.
- Hårdh, B. 1976. *Wikingerzeitliche depotfunde aus Südschweden. Katalog und Tafeln*. Bonn/Lund.
- Hårdh, B. 2012. Uppåkra – en exceptionell centralplats. Carelli, P. (red), *Lunds historia. Staden och omlandet. 1. Medeltiden. En metropol växer fram*. Lund.
- Jensen, J. 2006. *Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder 400-1050 e.Kr*. Köpenhamn.
- Johansson Hervén, C. 2001. *Mårtenstorget i Lund. Arkeologisk undersökning 1997. En kulturhistorisk redogörelse*. Lund.

- Johansson Hervén, C. 2008. Den tidiga medeltidens Lund – vems var egentligen staden?
Andersson, H., Hansen, G. & Øye, I. (red), *De første 200 årene – nytt blick på 27 skandinaviske middelalderbyer*. Bergen.
- Larsson, L. & Lenntorp, K-M. 2004. The enigmatic house. Larsson, L. (red), *Continuity for centuries. A ceremonial building and its context at Uppåkra, southern Sweden*. Uppåkrastudier 10. Stockholm.
- Larsson, S. 1993. *Kv. Myntet nr. 3, 4, 5. Lund. Stratigrafisk rapport*. Lund.
- Larsson, S. 2001. Inte en berättelse om S:t Botulf i Lund. Andrén, A., Ersgård, L. & Wienberg, J. (red), *Från stad till land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*. Stockholm.
- Larsson, S. 2006. Gestaltningen av några skånska städer. Larsson, S. (red), *Centraliteter. Människor, strategier och landskap*. Lund.
- Malmer, B. 1966. *Nordiska mynt före år 1000*. Bonn.
- Mårtensson, A. (red). 1976. *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*. Lund.
- Nilsson, T. 1976. Hus och huskonstruktioner. Mårtensson, A. (red), *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*. Lund.
- Rosborn, S. 2004. *Den skånska historien. Vikingarna*. Höllviken.
- Sjöborg, N. H. 1824. *Samlingar för Nordens fornälskare. Tome 2*. Stockholm.
- Skansjö, S., Riddersporre, M. & Reiser, A. 1989. Huvudgårdarna i källmaterialet. Andersson, H. & Anglert, M. (red), *By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid*. Stockholm.
- Weibull, L (utg). 1909. *Diplomatarium diocesis Lundensis. Band 4 1461-1485*. Lund.